MISLILAC DVADESETOG STOLJEĆA -prilog za filozofski portret prof. dr Bogdana Šešića ² *

Šefket Krcić

Univerzitet u Novom Pazaru

Novi Pazar, Srbija

dr.s.krcic@uninp.edu.rs

Apstrakt

U ovoj raspravi, autor tematizira neke aspekte i pregled ideja iz kompleksnog opusa glasovitog jugoslovenskog i srpskog filozofa, logičara i metodologa, prof. dr Bogdana Šešića (Valjevo, 04. 07. 1909. – 10. 02. 1999. Beograd), jednog od najvećih sljedbenika čuvenih srpskih filozofa dr. Branislava Petronijevića i Božidara Kneževića. Radi se o izuzetnom poznavaoцу filozofije, posebno njemačkog misaonog kruga, doslijednom logičaru, te racionalnom i kritičkom analitičaru. Na taj način, pisac ovog teksta želi, da skrene pažnju na ovog izuzetnog mislioca koji je neopravdano zaboravljen i zapostavljen od strane Filozofskog fakulteta i Beogradskog univerziteta, na kojem je svojevremeno radio i ostavio zapažena originalna filozofska djela, kao i studije iz oblasti više filozofskih disciplina. U sklopu teksta, data su i mišljenja sljedbenika i učenika o filozofovom pogledu na svijet, kao i njegovom pedagoškom radu, na stvaranju novih filozofskih sljedbenika.

Ključne reči: Šešić, filozofija, logika, metodologija, znanost, filozofija historije, čovjek, smisao, besmisao, sloboda, dijalektika, estetika, etika.

THINKER OF THE TWENTY-CENTURY - philosophical portrait of prof. Dr. Bogdan Sesic

Abstract

In this discussion, the author discusses some aspects and overview of ideas from the complex opus of a prominent Yugoslav and Serbian philosopher, logician and methodologist, prof. Dr. Bogdan Sesic (Valjevo, 04. 07. 1909. - 10. 02. 1999. Belgrade), one of the greatest followers of famous Serbian philosophers, dr. Branislav Petronijevic and Bozidar Knezevic. It is an exceptional connoisseur of philosophy, in particular the German thinker, a consistent logician, and a rational and critical analyst. In this way, the writer of this text wants to draw attention to this extraordinary thinker who has been unjustly forgotten and neglected by the Faculty of Philosophy and the University of Belgrade, where he once worked and left remarkable original philosophical works as well as studies in the field of more philosophical disciplines. Within the text, the opinions of the followers and students about the philosophical view of the world, as well as his pedagogical work, were also made on the creation of new philosophical followers.

*(Beograd, 12. 02. 1999. g. Ulomak iz izlaganja na skupu posvjećenom Život i djelo filozofa dr. Bogdana Šešića)

Keywords: Šešić, philosophy, logic, methodology, science, philosophy of history, man, meaning, nonsense, freedom, dialectics, aesthetics, ethics.

“U stvari, o slobodi se može govoriti jedino u vezi s aktivnošću ili delatnošću živih bića koja raspolažu svešću. Pojava i nastanak svesnih bića je nužan uslov za slobodnu aktivnost. Ukoliko se nešto dešava – i u ljudskoj stvarnosti – bez učešća svesti, nije moguće shvatiti o čemu bi takvo dešavanje bilo slobodno...”

B. Šešić

UVOD

U ovom trenutku, kada se opraštamo od profesora i filozofskog klasika, pored citiranog Šešićevog motooa, iz rada “Stvarana i ljudska sloboda”, na um mi dolazi jedna čuvena Heraklitova misao: “Nije dobro za ljude da im sve ide kako oni žele”. Ova misao me, ako tako mogu da kažem, proganja i podstiče, od kada sam pristupio skiciranju ovog rada i prikupljanju podataka o istaknutom filozofu dr. Bogdanu Šešiću (1909-1999). Zašto? Pa, iz tog razloga, što se čovjek često bavi nekim drugim stvarima, a zapostavlja npr. neke stvari iz svog okruženja, kojima se može baviti a koje mu mogu koristiti u životu, koje su od značaja. Ništa ne ide glatko, pa tako ni moje prikupljanje podataka a muka učini da se bolje upoznate tj. da istražite ono što vas interesuje. Istražujući život istaknutog filozofa Bogdana Šešića, uviđam da je njegov život i rad obelježen brojnim poteškoćama, a koje mogu biti od koristi, u smislu da čovjek ne treba da odustane od svog cilja i svojih stavova, uprkos preprekama koje se nameću. Živeći i radeći ambijentu totalitarnog društva. Stoga, cilj i zadatak ovog priloga, jeste da se prezentira jedna svojevrsna vertikalna filozofske i profesorske ličnosti dr. Bogdana Šešića.

Riječ je o životu i djelu filozofa u pravnom smislu te riječi. O tome svjedoče izjave suvremenika: dr. V. Jokića, dr. S. Tomovića, akademika dr. M. Filipovića, dr. N. Kostića, dr. R. Ratkovića, dr. A. Preševe, dr. Č. Čupića

Svakodnevnne obaveze, posao koji obavljamo, studijska istraživanja i druge stvari, nameću nam pitanje da li ljude koje srećemo na ulici, radnom mjestu, fakultetu i drugim mjestima, da li razmišljaju o problemima na isti način kao i mi ili drugčije, bilo to obični ljudi, određenih profesija i drugi.

Ono čega nismo svjesni jeste da ljue koje srećemo imaju svoj način mišljenja, poimanja života, način življenja, ali ne treba osporiti ni činjenicu da u životu ništa nije slučajno... Pa, tako nečija pročitana knjiga može na nas ostaviti veliki utisak i promijeniti nam viđenje dosadašnjeg života. Da bismo o nekome napisali duhovnu biografiju, morali bi sa njim provesti bar polovinu života kako bi ga što vjernije opisali. Ali na osnovu raspoloživih podataka možemo steći uvid u nečiji način razmišljanja, njegovom doprinosu znanstvenom i filozofskom radu itd.

Ali, kao jedan od njegovih studenata i sljedbenika, kako treba da naznačim o čemu ću pisati o ovom radu, mislim da bi ova rečenica bila upečatljiva: Jedan od najistaknutijih srpskih i jugoslovenskih filozofa, Bogdan Šešić, koji je obilježio svojim radom XX stoljeće a koje će generacije tek pominjati.

DUHOVNA BIOGRAGIJA FILOZOFA I GLAVNA DJELA

Bez sumnje, Bogdan Šešić je, da ponovo naglasim, jedan od najistaknutijih srpskih i jugoslovenskih filozofa, koji je živio i radio u XX stoljeću. Rođen je u Valjevu 4. jula 1909. godine, a umro je u Beogradu 10. februara 1999. godine. Srednju školu je završio u Nišu, gdje je živio u periodu od 1924. do 1929, Šešić se posvetio studijama filozofije u Beogradu i uspio je da završi Filozofski fakultet (Odsjek: filozofija i njemački jezik) 1935. godine. Nakon toga pohađao napredne specijalizovanje studije logike i gnoseologije” u Berlinu i Pragu, kada je napisao značajne radove: “Principi apsolutne istine” (1938) i “Univerzalna logika aksiomatike” (1939), oba rada su napisana i objavljena na njemačkom jeziku, a interesantno je da su prvobitno zamišljeni kao doktorske disertacije. Mnogobrojne svoje radove prof. Šešić je posvetio, prije svega, logičkoj i metodološkoj problematici. Fundamentalnu svrhu svog Uvoda u dijalektičku logiku, ovaj autor je označio kao “ne samo izlaganje osnovne problematike suvremene logike, nego i uvođenje u najviši oblik razvojne logike u racionalističkom mišljenju, koja je jedina u stanju da sljedbenika duha filozofije, izvede iz lavirinta kontroverznih koncepcija logike...”

Posvjećenost Kantu i Dietzgenu: To je bio prvi period, kada je ovaj istaknuti filozof bio veoma blizak novom kantizmu, tj. sljedbenicima Kanta. Šešić je Immanuela Kanta (1724-1804), njemačkog filozofa, kojeg je smatrao posljednjim velikim misliocem razdoblja europskog prosvjetiteljstva. Ovaj temeljni mislilac je preokupirao mladog Šešića svojom originalnim filozofskim sistemom, koji se u povijesti filozofije naziva - transcendentni idealizam. Zatim, poznat je i po svojim djelima na polju etike, i po tome što je formulirao čuveni stav kao kategorički imperativ. Ovaj Kantov filozofski pravac, je značajan po tome što je inspirirao Šešića, da se vrati Kantu i njegovoj kritičkoj filozofiji.

Zatim dalje, Šešić je imao sluha za europske filozofske struje, pa je ubrzo prihvatio stanovište filozofije marksizma i principe ovog pravca, i napisao doktorsku disertaciju o Josephu Dietzgenu (Džozef Dietzgen, socijalističkom filozofu, koji se kretao u njemačkim revolucionarnim krugovima 1840-ih i podržavao humanističke vizija Karla Marksa 1818-1883), pa stoji pretpostavka da je iz tog razloga i pisao doktorsku disertaciju; koja je završena 1939. na 1940-u godinu, a paradoksalno, branio je tek 1955. godine, što je posebna priča iz duhovne biografije ovog filozofa.

Pored toga, veoma bitan period jeste period prije Drugog svjetskog rata koje je prevo neko vrijeme radeći kao učitelj u Zaječaru i Beogradu od 1934 – 1937. godine.

Svoju karijeru univerzitetskog nastavnika filozofije, počeo na Univerzitetu “Kiril i Metodije” u Skoplju u vremenskom periodu od 1950. do 1954. godine, pa zatim nastavlja rad u Beogradu od 1954. do 1976. godine, gdje je ostao sve do odlaska u mirovinu. I nakon tog postupka, prof. Šešić je bio vrlo aktivan na magistarskim studijama, kao i poznati mentor mnogih doktoranata sa prostora ex Jugoslavije.

Bio je to život u burnim vremenima proboja, a poslije i katastrofa koje je obilježeno fašističkom Hitlerovom politikom, nacizma, usponom i padom staljinizma, kao i doba jugoslovenskog socijalizma, samoupravljanju, koje je dotaklo svijet, ali i život i rad profesora Šešića, zbog čega nije mogao biti član SANU!

Profesija filozof, sigurno podrazumijeva, usudujem se, da se izrazim i takav način razmišljanja, etički pogled na svijet, i sugurnost svojih stavova. Naišao je na bojne teškoće i konflikte, pokušavajući da održi teorijski i etički pravilan stav, ali koje ne donose razumijevanje u današnjem vremenu ili tadašnjem, koje je bilo puno previranja i razumljivo – što je većini bilo.

Kao profesor filozofije na Filozofskom fakultetu, a kasnije na Fakultetu političkih nauka u Beogradu je postupao mirno i temeljno na javnim nastupima, iznoseći mišljenja koja su uglavnom bila zasnovana na teorijski način, nego i sa blagim teološkim argumentima. Ali i tako iznošeni, oni nisu bili u duhu sa vremenom. U privatnom životu živio je mirno i povučeno, poput drevnih antičkih mislilaca.

Bez sumnje, profesor B. Šešić jedan je od najplodnijih pisaca i istraživača među jugoslovenskim filozofima. Objavio je veliki broj radova u oblasti logike, gnoesologije i metodologije. Također, bavio se problemima drugih filozofskih disciplina kao što su: ontologija, antropologija, aksiologija, estetika, moderna filozofija marksizma, filozofija znanosti, tj. rabio je odnos između filozofije i prirodnih znanosti i td. Njegov kompleksan opus je objavljen u više izdavačkih kuća Srbije koji obuhvata slijedeća djela:

1. “Dijalektički materijalizam Josepha Dietsgena” (1957);
2. “Uvod u dijalektičku logiku” (1957);
3. “Estetske studije” (1958);
4. “Tragična kao vrstu estetske stvarnosti” (1958);
5. “Logika I – II” (1958-1963)
6. “Logika i naučne metodologije” (1962);
7. “Dijalektika materijalizam” (1962);
8. “Nužnost i sloboda” (1963)
9. “Savremeni čovek i svet” (1969);
10. “Opšta metodologija” (1971);
11. “Savremene teorije o fizičkoj stvarnosti” (1972);
12. “Filozofske osnove fizike” (1973);
13. “Osnovi socijalne nauka” (1974),
14. “Razvoj i savremeni problemi marksističke filozofije” (1974);
15. “Čovjek, smisao i besmisao” (1977);
16. “Čovjek, razum i gluposti i dijalektika razum i besmislica” (1979);
17. “Marksistička filozofija sense” (1979);
18. “Savremena filozofija” (1984);
19. “Filozofija istorije” (1986);
20. “Univerzalna logika aksiomatike” (1991);
21. “Moja životna priča sjećanja i refleksije” (1993).

Zatim, profesor Šešić se pojavljuje kao koautor u više djela iz oblasti filozofije i društvene teorije. Ova djela su doživjela više izlaganja i steklo veliki broj čitatelja i sljedbenika.

Pored toga, objavio je brojne rasprave i članke u filozofskim i drugim časopisima na južnoslavjanskim drugim jezicima. Mnogi od njih se bave različitim problemima filozofije marksizma, posebno dijalektike. Također, objavio veći broj radova iz logike. Među ostalim djelima, on je objavio raspravu o Aristotelovoj logici učenja (“Aristotelov Organon”, 1965), kao i veći broj tekstova o pitanjima simboličke

logike, među kojima je bio jedan obiman rad pod naslovom “Logika promjene” (Bolonja, 1973). Može se pretpostaviti, da je dao značajan doprinos logici znanosti. Njegov udžbenik “Osnovi logike”, je prošla kroz nekoliko izdanja. Generalno se vjeruje, da je Šešić uz Gaja Petrovića, Mihaila Markovića, najznačajniji jugoslovenski i balkanski logičar među filozofima svoje i kasnijih generacija.

Jasno, njegovi radovi “Opšta metodologija” (1971) i “Osnovi socijalne nauke” (1974) se smatraju veoma važnim za primjenu logike u znanstvenim istraživanjima. Što se tiče njegovih radova usmjerenih na smisao, oni nisu samo značajno informativniji od svojevrsne države filozofske misli u ovoj oblasti, ali su veoma podsticajni za one istraživače, da se bave ovim pitanjima. Na taj način, Šešić kao logičar i metodolog, koji ima iza sebe značajno djelo, koje bi moglo biti objavljeno u namjane dvadeset tomova. O ovom pitanju, treba da se ozbiljnije pozabave ne samo Srpsko-filozofsko društvo, već i Institut za filozofiju, ako i uopće Univerzitet u Beogradu.

FILOZOF KAO PREDAVAČ I ČOVJEK

“U osnovi problema smisla leži pitanje o smeru ili o smislu kretanja. Ovo pitanje postavio je čovek već na svojim prvim stepenicama svesne praktične delatnosti i uprvim oblicima saznanja prirodnih pojava i sopstvenih aktivnosti...”

B. Šešić, u djelu “Čovek, smisao i besmisao” (1977)

Zacijelo, prof. dr. B. Šešić je bio temeljni filozof izgrađenih principa za vođenje filozofskog i svakog drugog ljudskog razgovora, o čemu svjedoči podsticajna misao na početku ovog poglavlja.

Kao predavač, profesor Šešić je bio temeljan i odmjeran, a kao čovjek skroman i pažljiv, uvijek spreman da pomogne. Određena doza opreza koji je nastao kao posljedica pritisaka, na profesore od strane raznih javnih i tajnih krugova. O svemu tome, on je na jedan veoma oprezan način objasnio u svom spisu, sasvim rezervirano i prilično objektivno, sprav vremena u kojem je živio, u svojoj autobiografiji: “Moja životna priča” – Sećanje i refleksije (1993).

O tome ilustrativno svjedoče mišljenja i stavovi njegovih suvremenika, studenata, sljedbenika, koje ovdje u sažetom obliku želimo prezentirati:

- “... Krajem 60-tih godina radio sam na izradi doktoreske disertacije na Filozofskom fakultetu u Beogradu Geneza estetskog stvaralaštva Tina Ujevića, pod rukovodstvom akademika Velibora Gligorića, mogu reći, da sam se strašno namučio zbog tvrdih zahtjeva moga mentora. Da nije bilo razumijevanja od Predsjednika komisije, filozofa dr. Bogdana Šešića, ja uopšte ne znam kako bi se sve to završilo. Profesor Šešić je znao svojim suptilnim manirima da umeška tvrde Gligorićeve stavove i zahtjeve ... (dr. V. Jokić).

Zatim, dr. S. Tomović, istaknuti crnogorski filozof i logičar, je imao riječi pohvale za profesora Šešića. Između ostalog on je naglasio: “Kada mi je na Univerzitetu u Beogradu, dok sam studirao filozofiju na Filozofskom fakultetu, organizovano suđenje zbog čitanja Ničea, zbog čega sam bio i udaljen, tada sam prešao na Teološki pravoslavni fakultet. Nakon nekoliko godina, zahvaljujući profesor Šešiću, uspio sam da se ponovo vratim na Filozofski fakultet, tako da sam

njegovom zaslugom završio čistu filozofiju. Pored toga, moja pohvala Šešiću jeste kad sam branio doktorat filozofije u Beogradu, bio mi je predsjednik Komisije. Jednom riječu, Šešić je velika tema filozofske i ljudske misli” – istako je između ostalog dr. S. Tomović.

Akademik dr. M. Filipović smatra, da je stariji kolega Bogdan Šešić dostojanstveno ime, kako u filozofiju, tako i logici i metodologiji. Riječ je o filozofu humanističke orijentacije, ali čija dijalektika nije išla k dijamatu, te se vrlo vješto kritički odnio prema Staljinovoj reviziji marksizma.

Dr. F. Agani: - je stalno na mnogim skupovima isticao, da je filozof Bogdan Šešić, zahvaljujući svojim internacionalnim pogledima, bio i ostao veliki prijatelj Univerziteta u Prištini.

Za dr. N. Kostića, “Šešić je bio vrhunski dijalektičar sa snažnom filozofskom vizijom svijeta, pravi učitelj filozofije, zbog čega je imao brojna iskušenja i odiseje u angažmanu od Beograda do Skopja, Niša i ponovo do Beograda”.

Dr. R. Ratković: “Sa kolegom dr Bogdanom Šešićem, radio sam i korektno sarađivao u brojnim komisijama. Bio je vrlo precizan mislilac i znalac svog posla. Proćiće mnogo vremena kada će se u Srbiji formirati filozofska ličnost kao što je bio Bogdan Šešić. On je, bez sumnje logički mislilac istorije. Njegova metodologija predstavlja putokaz svim sadašnjim i budućim istraživačima” – rekao je između ostalog dr R. Ratković.

Akademik dr. F. Muhić: “Univerzitet u Skopju, nije zaboravio profesora Šešića, na kojem je svojevremeno radio, od 1950. do 1954. godine, kao ni profesorsku djelatnost filozofese dr. Zagorke Mičić. O tome tada - nama studentima, je više govorio naš profesor Vuk Pavao Pavlović, koji je isto došao sa strane iz Zagreba i našao u Skopju utočište. Na Univerzitetu u Skopju, našli su i utičište i drugi filozofi, poput Vuka Pavićevića iz Crne Gore (koji će poslije Drugog svjetskog rata preći na Beogradski univerzitet, te filozof Dušan Nedeljković iz Beograda i Abdulah Šarčević iz Bosne i drugi eminentni profesori – rekao je između ostalog prof. F. Muhić).

Dr. A. Preševa: “Mogu slobodno reći, da je profesor Šešić uz profesora M. Filipović moj učitelj života. Na njegovim predavanjima, inspirisan sam da temeljno proučavam filozofiju. Drago mi je da je podržao prijedlog profesora Filipovića, da doktorat branim ne u Sarajevu i Beogradu, već u na Filozofskom fakultetu u Prištini, gdje sam radio, pred svojim sunarodicima. Jednom riječju, neizmjereno hvala profesoru Šešiću na razumijevanju. Ovo što kažem, ističem i na predavanjima kao i u svojim knjigama”.

Dr. P. Bubanja: “Prof. Šešić je bio mentor moje doktorske disertacije. On je bez sumnje, bio jedinstven filozof mira i tolerancije”.

Dr. Č. Čupić: “Filozof Šešić je moj profesor metodologije i logike. Njegova istraživačka pravila su značajno uticala, da se formiram kao istraživač i profesor univerziteta.”

Stoga, bilo bi interesantno i zahvalno da netko od naših kolega doktorira na obimnom Šešićevom djelu i da se na taj način, donekle rasvijetli njegova ličnost i djelo.

ZAKLJUČAK

Na kraju, dozvolite, da prenesem lično iskustvo sjećanja na profesorsku i filozofsku ličnost Bogdana Šešića. Protekle su devet decenija intenzivnog Šešićevog života i sedam decenija njegovog filozofskog rada, na promišljanju svijeta. Najkraće rečeno, svojim djelima i primjernim ljudskim životom, ovaj mislilac je obilježio XX stoljeće, na našim prostorima.

Najzad, ako se rukovodimo sentencom njemačkog klasičnog mislioca Fihtea, koji je svojevremeno paleći njemačke mase, rekao: "Kakav je tko čovjek, takvu ima i filozofiju". Zatim, "Kakve su ti misli, takav ti je život", inače riječi igumana Tadeja, onda se za istaknutog filozofa Bogdana Šešića može reći, da je njegov životni vijek i njegovi znanstveni radovi izuzetno plodni. Da je iza sebe ostavio izuzetna djela koja razumjemo, ali i ona koja ćemo tek razumjeti. Njegovi radovi se bave filozofijom prirodnih znanosti, kojima se posebno ukazuje na značaj povezivanja znanja i vrijednosti ljudskog života. U tom pravcu, njegova kritička analiza teorije o fizičkoj realnosti, a na temelju fizike – zaslužuju pažnju i filozofa i znanstvenika. Vjerujemo, da će se u budućnosti, tj. nova pokoljenja otkriti vrijednost i značaj svega ovoga, mada ne želim time da umanjim današnju aktualnost ovog značajnog pregaoca filozofije XX stoljeća. Jednom riječju, Bogdan Šešić, bio je to inspirativan i temeljan filozof, profesor i čovjek koji je neprestano prisutan u našem sjećanju.

RESUME

In this discussion, the author discusses some aspects and overview of ideas from the complex opus of a prominent Yugoslav and Serbian philosopher, logician and methodologist, prof. Dr. Bogdan Sesic (Valjevo, 04. 07. 1909. - 10. 02. 1999. Belgrade), one of the greatest followers of famous Serbian philosophers, dr. Branislav Petronijevic and Bozidar Knezevic. It is an exceptional connoisseur of philosophy, in particular the German thinker, a consistent logician, and a rational and critical analyst. In this way, the writer of this text wants to draw attention to this extraordinary thinker who has been unjustly forgotten and neglected by the Faculty of Philosophy and the University of Belgrade, where he once worked and left remarkable original philosophical works as well as studies in the field of more philosophical disciplines. Within the text, the opinions of the followers and students about the philosophical view of the world, as well as his pedagogical work, were also made on the creation of new philosophical followers.